

УДК 343.3/7

С. В. Шевченко¹,
асистентка кафедри кримінального
права і кримінології юридичного
факультету Львівського
національного університету
імені Івана Франка

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОПАГАНДУ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ

У розвідці проаналізовано ключові дискусійні питання у проблематиці криміналізації пропаганди. Критично осмислені склади кримінальних правопорушень у статтях чинного КК України, у яких встановлено кримінальну відповідальність за пропаганду. Окреслено, стан дослідження поняття пропаганди у доктрині кримінального права.

Ключові слова: пропаганда, публічні заклики, свобода думки і слова, криміналізація.

Постановка проблеми. Поняття «пропаганда» не має одностайного тлумачення ні у чинному Кримінальному кодексі України (надалі – КК України), ні у доктрині кримінального права. Згідно тлумачних словників пропаганда є: «поширенням і постійним, глибоким і детальним роз'ясненням яких-небудь ідей, поглядів, знань; ідейним впливом на широкі маси або певні групи людей, що носить політичний, релігійний характер; системою засобів масового поширення ідей»², «розповсюдженням ідей, інформації або чуток з метою допомогти чи заподіяти шкоди певній установі, справі чи людині» і «поширенням інформації – фактів, аргументів, чуток, напівправди чи брехні, що впливають на громадську думку»³, «методом комунікації між державними органами й індивідами, що має метою вплив і маніпулювання поведінкою

¹ Фіналіст Всеукраїнського конкурсу малих грантів для молодих вчених у галузі кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права.

² Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 01.08.2020).

³ Britannica dictionary. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda> (дата звернення: 01.08.2020).

людей у певний спосіб»⁴ і т. д. Спільним у вищезгаданих дефініціях є акцентування уваги на взаємозв'язку поняття пропаганди з комунікацією і необхідністю цілеспрямованого залучення у неї інших суб'єктів з метою впливу на них. Наявність спеціальної мети є ознакою умисності пропаганди. Відмінним – лише оцінка того, яким може бути вплив від пропаганди: позитивним чи негативним.

Первинно поняття пропаганди не мало негативного змісту. Вперше його було вжито у Загальній конгрегації пропаганди віри від 1622 р., в якій воно використовувалось, щоб підкреслити необхідність поширювати християнську віру з докладанням до цього усвідомлених зусиль, аби її краще промотувати⁵. Отже, поняття пропаганди виникло у сфері релігії і застосовувалось, щоб окреслити умисний релігійний вплив різних форм (усний, письмовий) на невизначене коло людей з метою навернення їх у віру⁶. Перебільшенням буде стверджувати, що поняття пропаганди було коли-небудь аполітичним, бо за своєю природою воно пов'язане із публічною промоцією певних поглядів і переконань. Окрім того, взаємозв'язок держави і церкви мав різний ступінь спорідненості у різні часи. Проте, очевидно, що пропаганда не завжди була об'єктом щодо якого встановлювались певні обмеження у праві.

Значною мірою у ХХ столітті разом з розвитком нових засобів масової інформації, окрім звиклих засобів пропаганди (використання газет, брошур, плакатів) з'явилися нові (кіно, радіо, телебачення). Це вивело використання пропаганди у політиці до небачених досі масштабів. Пропаганда почала використовуватись як інструмент формування очікуваних суспільних думок, переконань, установок, які ставали запорукою легітимності прийняття тих чи інших політичних рішень, зокрема під час Першої і Другої Світових воєн, пі-

⁴ Max Planck Encyclopedias of International Law. URL: <https://opil.ouplaw.com/> (дата звернення: 01.08.2020).

⁵ Девіс Н. Європа. Історія / Норман Девіс. Київ: Основи, 2020. С. 516.

⁶ Там само.

зніше так-званої Холодної війни⁷. Прикметними у цьому аспекті є слова Й. Геббельса: «Католицька церква наступала, бо повторювала те саме дві тисячі років. Націонал-соціалістична партія повинна чинити так само»⁸.

Опісля Нюрнберзького трибуналу 1945–1946 рр., для правників стало очевидним, що наслідки пропаганди, зокрема нацистської, можуть бути руйнівними для демократичних основ будь-якої держави і для прав людини зокрема. Тому у кримінальних кодексах різних держав було встановлено заборону окремих форм пропаганди. Проте, ця заборона не була абсолютною, а мала стосуватись лише тих форм пропаганди, які визначались законодавцем як суспільно небезпечні або шкідливі. В основу ідентифікації цього брався до уваги певний негативний історичний досвід конкретної держави, пов'язаний із пропагуванням певної ідеології. Позаяк пропагування ідей гуманізму ніде не є криміналізовані, а пропаганда нацизму чи комунізму – навпаки. Встановлення кримінально-правової заборони має бути останнім засобом (лат. *ultimum remedium*), наявним в арсеналі законодавця для охорони певних суспільних відносин⁹, адже саме кримінальне право іманентно пов'язане із найсуворішими обмеженнями прав і свобод людини¹⁰. Проте все ж обмеження реалізації права на свободу думки і слова та вільного вираження поглядів і переконань шляхом встановлення кримінальної відповідальності за окремі їх прояви не має бути надмірним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній кримінально-правовій доктрині криміналізація пропаганди досліджувалась, здебільшого, в межах аналізу ст. 436¹ КК України (Ю. М. Беклеміщева, А. А. Васильєва, С. М. Мохончук, Є. О. Письменний, О. Е. Радутний, Ю. В. Філей та ін.);

⁷ Britannica dictionary. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda> (дата звернення: 01.08.2020).

⁸ Девіс Н. Європа. Історія. С. 516.

⁹ Шевченко С. В. Місце принципу пропорційності у системі принципів криміналізації / Сніжана Василівна Шевченко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). Ч. 3. № 2. С. 75.

¹⁰ Шевченко С. В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти / Сніжана Василівна Шевченко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 1. С. 105.

окрім того, у межах аналізу ст. 436 «Пропаганда війни» КК України – П. В. Пекаром, а також Н. А. Зелінською, Ю. В. Малишевою, О. О. Костенко та ін. у доктрині міжнародного кримінального права. Діяння пропаганди у контексті обґрунтування пропозиції доповнення КК України ст. 109¹ «Поширення інформації чи відомостей, що становлять загрозу національній безпеці» було проаналізовано А. М. Притулою¹¹. Запропоноване доповнення до КК України є результатом висновків автора про необхідність удосконалення державної кримінально-правової політики у сфері захисту від інформаційної (гібридної) війни. Слід зауважити, що ця тематика активно розробляється у політології (Ю. В. Ірхін, Д. М. Павлов) та публіцистики (О. С. Забужко, П. Помаранцев). Окрім того, пропорційність криміналізації пропаганди була об'єктом аналізу у доктрині конституційного права (Ю. Барабаш, Б. Бондаренко, В. Яворський та ін.) та у судовому тлумаченні Конституційного Суду України.

Серед іноземних дослідників у доктрині національного та міжнародного кримінального права, питання криміналізації пропаганди розглянуто, крім досліджень щодо пропаганди війни (E. Bernays, P. Dojčinović, A. Richter, M. G. Kearney), також щодо заперечення геноциду (William R. Pruitt, Claus Kreß, Roger W. Smith), пропаганди гомосексуалізму, ЛГБТ-і (E. Edenborg, D. Healey), пропаганди у медіа (K. Shrivastava, M. Tarlach), мови ворожнечі (S. Fyfe, V. Muntarbhorn) та ін. Варто зауважити, що згадані вище питання були також об'єктом аналізу у низці справ, які розглядав ЄСПЛ (*Jersild v. Denmark*, *Purcell and others v. Ireland*, *Krutil v. Germany*, *Zaoui v. Switzerland*) та ВС США (*Meese v. Keene*, *Dennis v. United States*).

Всупереч відносній розробленості тематики пропаганди у вітчизняній доктрині щодо окремих складів кримінальних правопорушень, передбачених у КК України, слід зауважити, що комплексні дослідження цього питання ві-

¹¹ Притула А. М. Пропаганда – компонент гібридної війни: шляхи протидії засобами кримінального права / А. М. Притула. *Юридична наука*. 2015. № 3. С. 99.

дсутні. Подані цьогогоріч на розгляд до ВРУ законопроекти щодо внесення змін у КК України стали поштовхом до визначення нових векторів розвитку доктринальних досліджень пропаганди. Також у вітчизняній доктрині нема досліджень, присвячених аналізу специфіки визначення законодавцем об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень у КК України та аналізу методологічних засад обмеження реалізації права на свободу думки і слова та вільного вираження своїх поглядів і переконань у кримінальному праві.

З врахуванням вищенаведеного, **метою цієї розвідки** є проаналізувати: 1) зміст поняття пропаганди у доктрині кримінального права; 2) окреслити, за які форми пропаганди передбачено кримінальну відповідальність у КК України; 3) проаналізувати дискусійні аспекти визначення об'єктивної сторони у кримінальних правопорушеннях, зміст яких полягає у пропаганді, а також визначити напрямки подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз положень КК України дає підстави висловити наступні міркування щодо розуміння змісту пропаганди як суспільно небезпечного діяння:

По-перше, саме поняття «пропаганди» вживається законодавцем лише у назві ст. 436 та у ст. 436¹ КК України. Проте, у диспозиціях більшості статей, у яких, встановлено кримінальну відповідальність за пропаганду, це поняття інтерпретоване по-різному, зокрема у ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, частини 1–2 ст. 258², ст. 295, ч. 1 ст. 299, частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301, ч. 2 ст. 442 КК України.

До прикладу, у ст. 436 КК України пропаганду визначено як «публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту», а у ст. 436¹ «використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів».

По-друге, у більшості статтях Особливої частини КК України поняття «пропаганди» визначено законодавцем саме як публічні заклики до вчинення

певних діянь, зокрема у ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 258², ст. 295, ч. 1 ст. 299, ст. 36, ч. 2 ст. 442 КК України.

У доктрині кримінального права публічні заклики визначають як «хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди та вимоги, спрямовані на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій схилити певну кількість осіб до певних дій»¹². Отже, ключовою ознакою пропаганди у кримінальному праві є публічність, питання наявності якої має вирішуватись у кожному конкретному випадку «з урахуванням часу, місця, обстановки здійснення закликів»¹³.

Позаяк погляди та переконання не виражені публічно, не є кримінально-караними, як і думки. Такий підхід демонструє пропорційність кримінально-правового втручання у право людини на свободу думки і слова та вільного вираження своїх поглядів і переконань. Це застосовно навіть до випадків, коли певні погляди та переконання оцінюються законодавцем як протиправні (нацистські, комуністичні) та такі, які б не мали толеруватись у суспільстві, з огляду на конституційні положення щодо рівності, як-от, расова, національна, релігійна нетерпимість, навіть у випадку їх висловлення приватно. Причиною реалізації саме такого підходу є те, що кожна людина має право на свободу думки і слова та вільного вираження своїх поглядів і переконань, яке може підлягати обмеженню лише, коли інші способи реагування, ніж кримінальна відповідальність, є недієвими, адже криміналізація є *ultimum remedium*.

У випадку, якщо держава все ж має на меті обмежити пропагування певних поглядів і переконань, які б демонстрували державний осуд такої поведінки, з причин того, що ця поведінка суперечить домінуючій концепції «благого життя» (англ. «*good life*») певної держави, або якщо визначити це

¹² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Видання 11-те, перероблене та доповнене / [М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, М. І. Мельник та ін.]. Київ: Дакор, 2019. С. 1350.

¹³ Там само.

більш юридично, то те, що певні погляди і переконання суперечать існуючій державній політиці (недискримінації, рівності і т. д.), в т. ч. кримінально-правовій, то криміналізація пропаганди все одно не може бути первинним засобом досягнення цього завдання. Адже обмеження прав і свобод людини має бути пропорційним, а кримінальне право, як вже зауважувалось вище, повинно бути останнім засобом, до якого має право вдаватись законодавець. Завдання позитивного пропагування певної концепції «благого життя» може вирішуватись у спосіб створення відповідних просвітницьких, культурних заходів, програм і т. д. Криміналізація не є панацеєю захисту суспільства від шкідливих і небезпечних форм суспільної поведінки. Навіть якщо подивитись на цю проблему з перспективи економії державних ресурсів, то складно уявити, державу, яка притягатиме до кримінальної відповідальності за приватне висловлення думки невеликому колу осіб. Навіть, якщо остання і оцінюється, як суспільно небезпечна чи шкідлива.

По-третє, проаналізувавши статті Особливої частини КК України, доходимо до висновку, що пропаганда може включати також інші діяння: 1) *розповсюдження* (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 258², ст. 295, ст. 436, ч. 2 ст. 442 КК України), розповсюдження з метою збуту (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України); 2) *поширення* (ч. 1 ст. 299, ч. 1 ст. 436¹ КК України); 3) *виготовлення* (ч. 1 ст. 258², ч. 1 ст. 436¹ КК України), виготовлення з метою розповсюдження (ч. 1 ст. 258², ст. 295, частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301, ст. 436, ч. 2 ст. 442 КК України), виготовлення з метою збуту (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України); 4) *зберігання* з метою розповсюдження (ч. 1 ст. 258², ст. 295, частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України), зберігання з метою збуту (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України); 5) *ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення* з метою збуту/розповсюдження (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України); 6) *публічне використання* (ч. 1 ст. 436¹ КК України); 7) *публічне виконання* (ч. 1 ст. 436¹ КК України).

Підсумовуючи вищенаведене, робимо висновок, що законодавець у КК України встановив обмеження вираження свободи думки і слова та вільного вираження поглядів і переконань у вигляді кримінально-правової заборони щодо:

1) публічних закликів до: насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК України); вчинення умисних дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110 КК України); вчинення терористичного акту (ч. 1 ст. 258² КК України); вчинення погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України); вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами (ч. 1 ст. 299 КК України); агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту (ст. 436 КК України); геноциду (ч. 2 ст. 442 КК України);

2) розповсюдження матеріалів, що містять заклики до згаданих вище діянь (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 258², ст. 295, ст. 436, ч. 2 ст. 442 КК України), їх поширення (ч. 1 ст. 299, ч. 1 ст. 436¹ КК України), зберігання з метою розповсюдження (ч. 1 ст. 258², ст. 295 КК України), виготовлення (ч. 1 ст. 258², ч. 1 ст. 436¹ КК України) з метою розповсюдження (ч. 1 ст. 258², ст. 295, ст. 436, ч. 2 ст. 442 КК України);

3) розповсюдження з метою збуту (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України), а також виготовлення, зберігання, ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення з метою розповсюдження/збуту (частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301 КК України) творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 1 ст. 300 КК України) або аналогічної кіно- та відеопродукції (ч. 2 ст. 300 КК України); творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру (ч. 1 ст. 301 КК України) або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру (ч. 2 ст. 301 КК України);

4) виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частини 2–3 ст. 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» (ч. 1 ст. 436¹ КК України).

Слід зауважити, що кримінальна відповідальність за різні форми пропаганди передбачена у чотирьох розділах Особливої частини КК України, а саме щодо кримінальних правопорушень проти: *основ національної безпеки України* (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110), *громадської безпеки* (частини 1–2 ст. 258²), *громадського порядку та моральності* (ст. 295, ч. 1 ст. 299, частини 1–2 ст. 300, частини 1–2 ст. 301), *миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку* (ст. 436, ч. 1 ст. 436¹, ч. 2 ст. 442). Такий законодавчий підхід ілюструє, що станом на сьогодні самі ті об'єкти, кримінально-правова охорона яких забезпечується статтями вказаних чотирьох розділів, є пріоритетними для законодавця для захисту від пропаганди.

Цьогоріч у Верховну Раду України було подано законопроекти, які стосуються криміналізації пропаганди, а відповідні зміни пропонується внести у розділі Особливої частини КК України, присвячених кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (ст. 161¹ КК України), проти життя та здоров'я особи, проти громадського порядку та моральності. Йдеться, зокрема, про Проекти Закону про внесення змін до КК України щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності від

9 квітня 2020 р. № 3316¹⁴ та про внесення змін до КК України щодо встановлення кримінальної відповідальності за публічні заклики та/або пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти) від 24 квітня 2020 р. № 3316-1¹⁵.

Згадані вище проєкти виокремлюють нові вектори дослідження питання криміналізації пропаганди, оскільки стосуються нових родових об'єктів кримінально-правової охорони. У Проєктах Законів № 3316 і № 3316-1 запропоновано відповідно передбачити нову кваліфікуючу ознаку «з мотивів нетерпимості до сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності особи» і «з мотивів нетерпимості до інституту сім'ї чи сімейних цінностей» у п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 293, ч. 2 ст. 294 КК України, а також у ст. 67 КК України. Окрім того, пропонується доповнити КК України ст. 161¹, якою, відповідно до Проєкту № 3316, встановити кримінальну відповідальність за «публічні заклики до ворожнечі, насильницьких дій, переслідування чи приниження гідності осіб чи груп осіб або до пошкодження чи знищення їх майна за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності», а відповідно до № 3316-1 – «публічні заклики та/або пропаганда відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти».

Висновки. Сьогодні у КК України для вказівки на діяння «пропаганда», здебільшого, використано словосполучення «публічні заклики до вчинення певних діянь». КК України містить ряд недоліків і неузгодженостей, які є результатом нівелювання правил законодавчої техніки під час констру-

¹⁴ Проєкт Закону про внесення змін до КК України щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності від 9 квітня 2020 р. № 3316. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68552 (дата звернення 01.08.2020).

¹⁵ Проєкт Закону про внесення змін до КК України щодо встановлення кримінальної відповідальності за публічні заклики та/або пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти від 24 квітня 2020 р. № 3316-1 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68664 (дата звернення 01.08.2020).

ювання статей КК України, зокрема: існують термінологічні неузгодженості між назвою статті та її диспозицією (ст. 295, ст. 436, ч. 1 ст.436¹ КК України), відсутній уніфікований законодавчий підхід до використання схожих за змістом понять (розповсюдження, поширення; перевезення, переміщення), чим штучно розширюються форми вказівки на пропаганду у статтях КК України.

Список використаних джерел

1. Девіс Н. Європа. Історія / Норман Девіс. Київ: Основи, 2020. 1500 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Видання 11-те, перероблене та доповнене / [М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, М. І. Мельник та ін.]. Київ: Дакор, 2019. 1384 с.
3. Притула А. М. Пропаганда – компонент гібридної війни: шляхи протидії засобами кримінального права / А. М. Притула. *Юридична наука*. 2015. № 3. С. 99–104.
4. Проект Закону про внесення змін до КК України щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності від 9 квітня 2020 р. № 3316. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68552 (дата звернення 01.08.2020).
5. Проект Закону про внесення змін до КК України щодо встановлення кримінальної відповідальності за публічні заклики та/або пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти) від 24 квітня 2020 р. № 3316-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68664 (дата звернення 01.08.2020).
6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 01.08.2020).
7. Шевченко С. В. Місце принципу пропорційності у системі принципів криміналізації / Сніжана Василівна Шевченко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). Ч. 3. № 2. С. 74–82.
8. Шевченко С. В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти / Сніжана Василівна Шевченко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 1. С. 103–110.
9. Britannica dictionary. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda> (дата звернення 01.08.2020).
10. Max Planck Encyclopedias of International Law. URL: <https://opil.ouplaw.com/> (дата звернення 01.08.2020).

REFERENCES

1. Davis, N. (2020). Europe. History. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
2. Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny. (2019). Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
3. Prytula, A.M. (2015). Propahanda – komponent hibrydnoyi viyny: shlyakhy protydyi zasobamy kryminal'noho prava. *Yurydychna nauka*, 3, 99–104 [in Ukrainian].
4. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do KK Ukrayiny shchodo protydyi zlochynam na gruntі nenvysti za oznakamy seksual'noyi oriyentatsiyi ta hendernoyi identychnosti vid 9 kvitnya 2020 r. № 3316. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68552.
5. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do KK Ukrayiny shchodo vstanovlennya kryminal'noyi vidpovidal'nosti za publichni zaklyky ta/abo propahandu vidmovy vid narodzhennya ditey, ruynuvannya instytutu sim'yi, pozashlyubnykh i protypryrodnykh statevykh vidnosyn ta rozpusty) vid 24 kvitnya 2020 r. № 3316-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68664.
6. Slovyk ukrayins'koyi movy. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
7. Shevchenko, S.V. (2020). Mistse pryntsypu proportsiynosti u systemi pryntsypiv kryminalizatsiyi. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: yurydychni nauky*, Vol. 31 (70). part 3, 2, 74–82 [in Ukrainian].
8. Shevchenko, S.V. (2019). Pryntsyp proportsiynosti u vitchyznyaniy doktryni prava: diskusiyi ta malodoslidzheni aspekty. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: yurydychni nauky*, Vol. 30 (69). 1, 103–110 [in Ukrainian].
9. Britannica dictionary. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda>.
10. Max Planck Encyclopedias of International Law. URL: <https://opil.ouplaw.com/>.

Шевченко С. В. Уголовная ответственность за пропаганду в Украине: взгляд сквозь призму принцип соразмерности

В разведке проанализированы ключевые спорные вопросы в проблематике криминализации пропаганды. Критически осмысленные составы уголовных правонарушений в статьях действующего УК Украины, в которых установлена уголовная ответственность за пропаганду. Определены, состояние исследования понятия пропаганды в доктрине уголовного права.

Ключевые слова: пропаганда, публичные сообщения, свобода мысли и слова, криминализация.

Shevchenko S. V. Criminal responsibility for propaganda in Ukraine: a view through the prism of the proportionality principle

It is analyzed the key controversial issues related to the criminalization of propaganda. It is critically comprehended corpus delicti in the current Criminal Code of Ukraine, in which a criminal-legal prohibition of propaganda is established. The problematic aspects of the interpretation of the concept of propaganda and the current criminal and legal regulation have been determined.

The notion of «propaganda» does not have a unanimous understanding nor in the Criminal Code of Ukraine, nor within the doctrine of criminal law. The common in most definitions of the abovementioned notion is the emphasis on the relationship between the concept of propaganda and targeted communication in order to achieve some aim. Purpose in propaganda means that is always intentional. However, there is a difference in the assessment of the impact that propaganda may have: it may be either positive or negative. Initially, the notion of propaganda had no negative connotation. It was firstly mentioned in the General Congregation for Propaganda in 1622, in which it was used to emphasize the need to spread the Christian faith.

To a large extent, in the twentieth century, along with the development of media, in addition to the usual media (newspapers, brochures, posters) new ones appeared (cinema, radio, television). It became a crucial point in developing new forms of using propaganda in politics to unprecedented proportions. Propaganda began to be used as a tool for shaping the expected public opinion, beliefs, attitudes, which became the key to the legitimacy of certain political decisions, in particular during the First and Second World Wars, later during the so-called Cold War.

After the Nuremberg tribunal in 1945–1946, it became clear to lawyers that the effects of propaganda, especially Nazi propaganda, could be devastating for democratic states and human rights. Therefore, the criminal codes of different countries banned certain forms of propaganda. However, this prohibition was not absolute and was related only to those forms of propaganda that defined the legislation as socially dangerous or harmful.

Key words: *propaganda, public incitement, freedom of thought and speech, criminalization.*